

Љубодраг Димић

КЊИГА О КРАЉЕВАЧКОЈ ГИМНАЗИЈИ

Милорад Сенић, Велизар Недовић, Љубодраг П. Ристић, Вера Филиповић, Благомир Бишевац, Драгољуб Даниловић, Станоје Петровић и Радојица Ћирић, *Гимназија у Краљеву 1909—1999*, Краљево, 2000

Опсежно дело групе аутора *Гимназија у Краљеву 1909—1999* представљаће, из много разлога, значајну књигу у нас. У историји српског народа нема много културних и просветних установа које у континуитету од готово једног века врше своју друштвену мисију, образују ђаке, подарују им знање, формирају препознатљиви менталитет и самосвест, намећу својеврсно разумевање и „визију света” са којом гимназијалци отпочињу своје трагање за знањем, зраче бројним утицајима на средину у којој се налазе, представљају мост који омогућава прелазак српског друштва из традиционалног у модерно. Још је мање истраживања која настоје да у тоталитету сагледају значај једне институције, мене кроз које је пролазила, тешкоће са којима се суочавала у раду, друштвени контекст у коме се развијала, генерације које је ишколовала. Отуда ово дело не испуњава само потребу историјске науке да досегне знања о једној школи, њеним професорима и ђацима већ и културну потребу друштва да сагледа, сазна, разуме, рационално објасни значај једне установе и биланс њеног деценијског постојања.

Књига *Гимназија у Краљеву 1909-1999* прати развој школе у двадесетом веку путем три одвојена али органски повезана тока. Први од њих приповеда о историји Гимназије и он је дело историчара који прилежно реконструишу развој школе у XX веку. У питању је савесно истражена проблематика, целовито и зрело остварен збир научних студија, хронолошко-проблематски конципирана тема с логичко-историјским редоследом изла-

гања. Уз понуђену рационалну слику историјата школе у епохи XX века, као посебна целина презентована су сећања ученика и професора школе, лични доживљај школе и дана проведених у њој, емоције које догађајима који чине историју школе дају животност и смисао. У питању су вредни извори који целом рукопису дају аутентичност али и модерност, делови текста који ће својим садржајима, исприповеданим школским искуством више генерација ђака и професора, посебно заинтриговати и привући читаоце ове књиге. Сећања најстаријих професора, размишљања о утицају школе на живот, исказане емоције према професорима, кроки портрети истакнутих професора и ђака, носталгични погледи на ђачко доба, захвалност ђака школи која их је обогатила знањем и формирала, сведочанство су о трајном печату који је Гимназија у Краљеву утиснула генерацијама ђака и учинила да је се са поштовањем и захвалношћу сећају целога живота. Трећи сегмент рукописа, који приповеда о историји школе, чине документи — спискови ђака, професора, директора, пописани по генерацијама и одељењима — опет историја, испричана на особен начин.

Поглавље „Деведесет година гимназије у Краљеву” — Историја Гимназије у Краљеву (13—316 стр.) саткано је из више делова посвећених месту и значају школе у систему образовања у Србији, полувековном напору грађана да варош Карановац добије гимназију, израстању прве генерације ђака гимназије у сенци ослободилачких ратова 1912—1918, школским приликама између два светска рата, годинама Другог светског рата, послератним деценијама и јучерашњој стварности која се тешко предаје историчару. Анализе су засноване на архивској грађи различитог типа, порекла и садржаја, комбинованој са објављеним изворима, информацијама похрањеним у штампи и часописима, мемоарским белешкама, извештајима, нормативним изворима, педагошкој и историјској литератури.

Трајну вредност имају, са становишта исцрпљености и убедљивости аргументације, делови посвећени реконструкцији напора грађана Карановца да добију гимназију. Покушај да се учини „велики искорак” у будућност јављао се као последица свести да ново доба долази, да за њега треба изградити установе и институције, прилагодити се законима, извршити културни препород, стећи неопходно знање које пружа могућност за опстанак. Осећај да ће у новом времену појединац и друштво имати „онолико, колико су спремни да уложе у своје образовање” (Ст. Новаковић), као да је била присутнија код грађана Карановца, спремних на жртву сваке врсте да би добили школу (упорност, планови и улагања у зидање школске зграде), него код власти и државне бирократије која, најчешће, није желела „новотарије у Србији”.

Пишући историју школе аутори су настојали да читаоцу укажу на прилике (спољнополитичке и унутрашње политичке) у којима је Гимназија отпочела рад, скрену пажњу на постојеће просветно законодавство, понуде прецизну структуру ђака по месту рођења (преко 55% је из Краљева) и социјалном положају њихових родитеља (само 18% деце је из земљорадничких породица). Проговорено је о никада идеалним финансијским приликама, настојању школских власти да школа опстане, тежњи да у њој нађу место квалификовани професори, потреби за уџбеницима и савременим училима (карте, хемикалије). О Гимназији која је већ у првој години постојања постала „школа која може служити за пример...”, сведоче инспекторски извештаји подједнако као и постигнути успех, школске прославе, ђачки фондови и књижнице.

Два поглавља рукописа посвећена су развоју гимназије у Краљеву у годинама између два светска рата. Странице на којима се чита о судбини школе у првим послератним годинама веома су асоцијативне и подстичу на размишљање о погубности одсуства континуитета у складном развоју народа и држава. Рад у школи која „нема ничега, па ни клупа”, настава „без збирки, без карата, без кабинета” утицала је на „полутанско” ђачко васпитање које је школа давала и на констатацију инспектора (В. Ђоровић) да рад у таквим условима представља „грех наше средњошколске политике”. Упоредо са тим проговара се о напорима управе да школа отпочне рад, окупи ђаке и професоре, обнови зграде, прибави учила, изврши реформе и реструктурирања, заустави флукуацију ђака, устали изворе финансирања, прилагоди се просветним правилима и школским законима. Истраживања која у колективну свест савременика враћају бројна имена истакнутих гимназијских професора, показују да је гимназија представљала једну од „елементарних потреба” становника Краљева. Пишући о „немилим појавама” које су неминовно пратиле рад школе, специјалним променама у структури ђака (број ученика сеоског порекла расте у првој деценији са 19% на 43%), карактеристикама професора аутори читаоца вешто уводе у „живот” школе, њене учионице и ходнике, међу ђаке и професоре. Посебно плени упорност грађана да „одрже школу” у Краљеву, као „живој и напредној вароши” са „перспективом”, омогуће убрзан развој.

Слика страдања гимназије у годинама Другог светског рата веома је потресна. Рад у приватним зградама, спискови „неподобних” професора о чијој судбини одлучује окупаторска власт, идеолошки надзор над ђацима и њихово „преваспитавање”, општа несигурност, избеглице, претње, денунцијације, радне обавезе ђака и професора, насиље, страдање говоре о гимназији као једној од „највише прогоњених” установа у годинама рата.

Бројне трансформације школе (у годинама 1945—1990. било их је чак седам) одредиле су структуру поглавља посвећеног Гимназији у деценијама социјалистичког развоја. Допадљивом причом о Државној реалној гимназији (1945—1948), Мушкој и женској гимназији (1948—1951), Вишој мешовитој гимназији (1951—1954), Потпуној мешовитој гимназији (1954—1955), Вишој гимназији (1955—1959), Гимназији „Мирко Луковић” (1959—1979), традицијама једне школе у систему усмереног образовања (1979—1990), испричана је историја једне епохе, са свим њеним „чврстим убеђењима”, идеолошким усјањима, заблудама, илузијама. Од „новог почетка” 1945, ко зна којег по реду, са судовима части, ушливом револуционарне власти у послове школе, политичким „организовањем” ученика и професора, просветитељским радом и „идеолошко-политичким мисионарењем”, идеологизацијом која је испуњавала „дух социјалистичке школе”, кадровима који разумеју „стварност данашњице”, идејношћу и „развијањем југословенског социјалистичког патриотизма” прећен је пут да „елитне школе” која реформама бива „деградирана” у деценији ерозије југословенског „самоуправног социјализма”.

Прво поглавље текста засвођују делови посвећени последњој деценији живота и рада Гимназије и директорима школе. У времену тројаког распада југословенске државе, ратова за њено наслеђе, поновног враћања „традиционалним” вредностима дат је пресек кроз рад школе која настоји да се ослободи идеолошких утицаја и покушава да очува карактеристике установе која формира елиту по знању. У том контексту понуђен је фактографски богат текст о управљању школом, садржајима образовања, објек-

тима у којима се школа налази и које ни на крају XX века не задовољавају, опремељености школе (износи 85%), професорима, организацији наставе и штрајковима, завршним испитима, такмичењима, људима који су у овом веку управљали школом (28 директора) и много чему другом.

Шта све испуњава девет деценија трајања гимназије у Краљеву? У питању је 90 година које као какви „откупаји времена” испишују хронику века у коме се, у локалним оквирима, на простору где живи српски народ одиграла светска историја. Седам ратова који су производили демографски умор и доводили нацију до граница егзистенцијалног минимума. Два геноцида, два грађанска рата, две окупације, две ослободилачке епопеје, три губитка и исто толико покушаја „прављења државе”, четири економске блокаде, 7 великих дипломатских криза, више диктатура... Девет деценија је истовремено 90 различитих генерација ђака са надама, визијама, хтењима, знањем, сензибилитетом, циљевима колективним судбинама, одређеним ратовима и диктатурама. То је 393 комплетних разреда стасалих у школским клупама и довољно зрелих да се отисну у живот носећи знање које им је школа подарила али и тајне осећања, осмехе погледи, речи, сећања које нико други, сем оних који су седели у истим клупама, није у могућности да одгонетне. Историја школе — то су 28 директора, 617 професора, 91 сарадник (стручни и административни — људи посвећени племенитом позиву просветних радника, свикнутих на оскудицу окренутих књизи, спремних да своје знање и животно искуство поделе са онима који представљају будућност — строгих, правичних, убедљивих и изнад свега добронамерних. Деведесетих година једнако је броју од 11.967 ученика који са поносом и поштовањем изговарају име школе из које су поникли и шире глас о њеној величини. Исказано категоријом времена девет деценија је преточено у 32.850 школских дана, преко 200.000 часова, милионе минута који понекад, трају дуже од вечности. Колико је то школских звона, долазака и одлазака у школу увек истим путевима и стазама које познају отисак ђачких стопала? Колико је то сусрета, састанака, емоција, стрепњи, љубави? Колико је то „ожилјака” на клупама које памте генерације и са којих се могу читати имена, надимци, датуми, формуле, математичке једначине? Колико је то оцена, питања, одговора, идеја, речи, гласова који су сливени у одјек у годинама које је школа надживела.

Монографија Краљевачке гимназије опремљена је бројним, увек „речитим и гласним” фотографијама. Портрети (46), слике школе и града (20), колективне фотографије (20), факсимили докумената (20), говоре о израстању школе и колектива и представљају исечак измаклог времена. Уносећи топлину и емоције фотографије сећања некадашњих ђака чине животнијим. Тиме закорачење у просторе реконструкције прошлости у које путем докумената историчари ретко стижу постаје успешније. Препознатљиви постају догађаји, предели, ликови. Свој смисао тако добијају препознатљиви школски звуци (звоно, бат ђачких корака по ходницима, жагор ђака, тишина у којој одзвања глас професора, шкрипа клупа које се померају, звук који производи креда), боје (ђачке униформе и капе, годишња доба уз Ибар), мириси (мирис кишом натопљена вунена одећа, оловке која се зарезује, школских подова натопљених уљем, свеже одштампаних књига, устајалост школске библиотеке.

Разуме се да књига која досеже неколико стотина страна и која је настала истраживачким трудом осам аутора, изазива многа питања, реакције па и примедбе. Али о томе други пут.